

Wim Westera: We zijn er nog niet	2
Wim Westera: Gebrek aan zelfvertrouwen in onderwijspraktijk	4
Wim Westera: Second Life en de ondraaglijke lichtheid van het bestaan	5
Wim Westera: Probleemgestuurd onderwijs	7
Wim Westera: Nieuwer leren!	8
Wim Westera: Webcolleges - de docent als veejay	9
Wim Westera: Nationaal Actieplan e-Learning: einde van innovatie?	10

Wim Westera: We zijn er nog niet

Datum 15/06/2007 Auteur Wim Westera

[\(afb. Wim Westera\)](#)

In de functie van de EduSite ligt het streven naar de eigen overbodigheid besloten. In een periode van oriëntatie en gewenning zijn informatieverzorging en publiek debat hard nodig, maar wanneer eenmaal het gedachtegoed gemeengoed is geworden, verliest de website zijn functie en resten slechts herhaling en vergetelheid. Zo beschouwd zou de opheffing van de EduSite kunnen worden opgevat als de ultieme blijk van het eigen succes. Ook de nieuwlichters die op de EduSite voortdurend hebben bepleit het bestaande los te laten en nieuwe wegen te bewandelen, kunnen nu moeilijk gaan beweren dat alles bij het oude moet blijven.

In de zeven jaar dat EduSite heeft bestaan, heeft ict in het hoger onderwijs een hoge vlucht genomen. De inzet van computers en internet in het onderwijs is een vanzelfsprekendheid geworden; goeddeels geaccepteerd en ingebed in het beleid. Er is geen instelling meer te vinden die zijn studenten niet op de een of andere manier langs elektronische weg bedient van informatie, leermaterialen, begeleiding of andere vormen van dienstverlening. Wie had dat kunnen denken, na de treurige lotgevallen van de schooltelevisie, de videorecorder, computer-ondersteund onderwijs en andere groots aangekondigde onderwijsmedia die hun beloften niet hebben ingelost. Maar de stormachtige groei en populariteit van het internet heeft als een onontkoombaar maatschappelijk vliegwiel gewerkt. Het onderwijs ging er in mee en ook de EduSite droeg zijn steentje bij.

Wat de afgelopen jaren tot stand is gebracht, wil ik bepaald niet bagatelliseren. Maar het is de vraag of we nu klaar zijn en het hoofdstuk 'onderwijs en ict' welgemoed kunnen afsluiten. Ik dacht het niet. Hieronder volgt een beknopte diagnose van openstaande kwesties, of liever 'uitdagingen':

- Didactiek

Ict is in het hoger onderwijs weliswaar op grote schaal ingevoerd en geaccepteerd, maar de toepassingen betreffen voornamelijk informatieverzorging en administratieve ondersteuning, niet de didactiek. Dat is merkwaardig, want de didactiek is de eigenlijke kern van het onderwijs. Het is het professionele eigendom van de individuele docent die gewend is in belangrijke mate de inrichting van zijn of haar onderwijs zelf te bepalen, en waarom ook niet? Zolang de skepsis van docenten hun affiniteit domineert, zal het didactisch gebruik van ict beperkt blijven. Terwijl daar de grote mogelijkheden liggen.

- Elo als distributiefaciliteit

De huidige elektronische leeromgevingen (elo) verdienen die naam niet, want ze fungeren nauwelijks als een omgeving waarin het leren plaatsvindt. Elo's worden gebruikt als een alternatief distributiekanaal voor leermiddelen: het ophalen van Powerpoint-presentaties, syllabi en readers. Dat de overdaad aan elektronische teksten studenten vervolgens noopt tot tijdrovende print- en nietoperaties om nog iets werkbaars in handen te krijgen, wordt overkomelijk geacht. Het resultaat van deze distributieketen is overigens weinig duurzaam: veel van de zelf geassembleerde leermiddelen vallen voortijdig uit elkaar.

- Afhankelijkheid van elo-leveranciers

Veel hoger onderwijsinstellingen zijn na enkele jaren ervaring met een elo tot de conclusie gekomen dat zij eigenlijk niet helemaal het juiste product in huis hebben gehaald. Maar migratie naar een alternatief is geen optie vanwege de hoge kosten. Deze functionele en financiële 'gijzeling' werkt verlamdend en staat verbetering van het onderwijs in de weg.

- Mismatch tussen ambities en wensen

Waar ict het onderwijs zou moeten versterken en docenten meer ruimte zou moeten bieden voor het realiseren van kwalitatief hoogwaardig onderwijs, leidt de praktijk vaak tot jammerlijke beperkingen en belemmeringen: docenten kunnen of mogen niet wat ze eigenlijk willen, en willen niet wat ze eigenlijk zouden moeten.

- Incoherente ict-architecturen

Wat ict-architectuur betreft, slaan de meeste onderwijsinstellingen geen goed figuur. De huidige

infrastructuren vormen een voortdurend veranderend geheel van institutionele systemen en lokale oplossingen, die zelden op elkaar zijn afgestemd. Waar de eerste te boek staan als keurslijven, opgedrongen door centralistische technocraten, staan de laatste model voor wildgroei en inefficiëntie door goedwillende amateurs. Beheer en onderhoud van dit alles bereiken vaak niet het gewenste niveau, en op de kosten heeft men nauwelijks zicht.

- Bedenklijk track record

Eerder deze maand konden we in de kranten lezen dat bij de overheid jaarlijks 6 miljard euro verdwijnt in mislukte automatiseringsprojecten. Proportioneel teruggerekend betekent dit een bedrag van ongeveer 200 miljoen euro in het hoger onderwijs. Daar kan ik mij wel wat bij voorstellen. Kan dat niet wat professioneler?

- Instrumentalisme

Veel docenten, bestuurders, managers en beleidsmaker positioneren ict in een rol die louter dienend is aan bestaande processen. Deze neiging naar technologisch instrumentalisme is niet alleen 19e-eeuws, maar ook naïef omdat het de dwingende invloed miskent van nieuwe technologieën op de wijze waarop wij ons bestaan inrichten. Juist nieuwe vormen van leren en onderwijzen, nieuwe vormen van menselijk gedrag en nieuwe media en codes voor menselijke communicatie zouden het uitgangspunt moeten zijn.

- Politiek en veld

De dubbelhartigheid van de politiek helpt niet echt: zie enerzijds de ronkende urgentie van de kenniseconomie en de daaraan verbonden behoefte aan hoogopgeleide kenniswerkers, en anderzijds de pregnante aarzelingen van het (vorige) kabinet om e-learning te stimuleren. Het ziet er naar uit dat het hoger onderwijsveld het zelf maar moet uitzoeken. [SURFfoundation](#) doet wat aan referentiearchitecturen en overkoepelende e-learning thema's, maar het gaat moeizaam en traag. Wat rest, is een groep van zestig à zeventig autonome instellingen die buitengewoon veel dingen dubbel doen. Kennelijk ontbreken het vermogen en de wil tot onderlinge samenwerking ('t is immers dezelfde vijver...). Je zou haast gaan mijmeren over een rigoureuze doorbraak: een open, flexibele nationale onderwijsinfrastructuur waarmee wij gezamenlijk nieuwe doelgroepen kunnen aanboren en buitenlandse concurrentie het hoofd kunnen bieden. Waarschijnlijk kansloos, hebben wij immers niet nog recent het consortium [Digitale Universiteit](#) ter ziele zien gaan? Hoewel... stond in het regeerakkoord ook niet zoiets als 'samen werken, samen leven'?

Ik wil maar zeggen: het is nog niet volbracht, we staan nog maar aan het begin. Het lijkt me daarom geen goed moment om de EduSite op te doeken. Het zal toch niet zo zijn dat SURF, naar Russisch voorbeeld, de stekker eruit haalt vanwege de kritische berichtgeving? Ik kan mij dat nauwelijks voorstellen, want kritische analyse is het beste middel om de geest te scherpen en voortgang te boeken. En net als de modale internetter ('surfer') zou toch ook SURF beseffen dat er binnen de kortste keren weer een nieuwe site zal opduiken?

Wim Westera: Gebrek aan zelfvertrouwen in onderwijspraktijk

Datum 16/05/2007 Auteur Wim Westera

(afb. Wim Westera)

Geachte dames en heren onderwijskundig adviseurs van het [ICLON](#) van de Universiteit Leiden,

Uw initiatief om een [wiki](#) in te richten met relevante wetenschappelijke resultaten om tot beter onderbouwde adviezen voor het onderwijs te komen is absoluut lovenswaardig. Helaas getuigt uw initiatief echter ook van een gebrek aan zelfvertrouwen in de eigen bekwaamheden en van een beperkt inzicht in de wijze waarop de kennisontwikkeling in het onderwijs tot stand komt. Ik heb stellig de indruk dat u uw eigen expertise onderschat en dat u te hoge verwachtingen heeft van het actuele onderwijsonderzoek.

Wat is er aan de hand? Na het pleidooi vorig jaar van de [Onderwijsraad](#) voor [evidence-based onderwijs](#) is het lang stil gebleven. Van de [website](#) die de Onderwijsraad aankondigde voor het verzamelen van wetenschappelijk bewijsmateriaal is geen spoor te bekennen. Juist toen ik wilde concluderen dat het kennelijk niet lukt om bruikbaar onderzoeksbewijs te vinden, kwam er half mei uit uw kring gelukkig een teken van leven: tijdens de jaarlijkse [CRWO-conferentie](#) van onderwijskundig adviseurs lanceerde u de wiki voor het stimuleren van evidence-based onderwijsadviezen. Het is inderdaad wenselijk dat u zich in uw werk verre houdt van sterrenwichelarij, bijgeloof, persoonlijke voorkeuren of andere vormen van willekeur en dat u zich wilt onderscheiden met gefundeerde adviezen die hout snijden. En omdat de beste kennis nog altijd wetenschappelijke kennis is, kwam u uiteraard al snel tot een evidence-based benadering: het onderbouwen van uw adviezen met hard wetenschappelijk bewijs. Tot zo ver geen probleem.

Nochtans voel ik de behoefte u te wijzen op enkele onvolkomenheden in uw gedachtegang. In het idee van evidence-based onderwijs ligt de veronderstelling besloten van een lineaire kennisketen, waarbij het onderwijsonderzoek de kennis ontwikkelt en de onderwijspraktijk de kennis toepast. De Onderwijsraad heeft het dan ook over "het toegankelijk maken van onderzoeksgegevens", "het stimuleren van docenten" en "het vertalen van nieuwe inzichten naar de praktijk": men opteert voor een beter overdrachtsmodel van de onderzoekswereld naar de onderwijspraktijk. Helaas wordt daarmee ten onrechte de suggestie gewekt dat A) het onderwijsonderzoek de drijvende kracht is van de kennisontwikkeling, B) de onderwijspraktijk het "moordende tempo" van het onderwijsonderzoek onvoldoende zou kunnen bijbenen en C) de onderwijspraktijk zelf over onvoldoende relevante kennis en ervaring zou beschikken. Al deze suggesties zijn onjuist. Niet alleen bungelt het onderwijsonderzoek op alle wetenschappelijke ranglijsten steevast onderaan, maar ook loopt het veelal hijgend achter de onderwijspraktijk aan om na enkele jaren van diepgaande studie met "wetenschappelijke evidentie" te komen van zaken die in de praktijk al lang zinvol (of niet) zijn gebleken. De kennisontwikkeling in het onderwijs wordt in sterke mate door de praktijk bepaald. Het onderwijsonderzoek moet daarom worden gepositioneerd in het zogeheten 'kwadrant van Pasteur', waarin de praktijk leidend is en de gebruiksdoelen de kennisdoelen domineren, zoals bij Pasteurs microbiologie, de aerodynamica en de stoommachine. We vlogen allang toen de aërodynamica werd uitgevonden; de stoommachine ging de cyclus van Carnot vooraf. De [OECD](#) constateert op basis van grootschalige vergelijkende studies regelmatig dat de kwaliteit van het onderwijsonderzoek ondermaats is en bezigt daarbij dodelijke kwalificaties als "onvoldoende overtuigend" en "niet relevant voor de praktijk".

Het eerste voorbeeld dat u in uw wiki opvoert, bevestigt dit beeld. Zo laat u trots zien dat uit grondige en langdurige wetenschappelijke studies is komen vast te staan dat de mate van inzet van een student in hoge mate bepalend is voor het behaalde onderwijsrendement: studenten die meer inzet tonen, slagen eerder. Hetzelfde geldt voor de factor motivatie, die ook bepalend blijkt te zijn voor het onderwijsrendement. Hoe zorgvuldig het onderzoek ook moge zijn uitgevoerd, voor de onderwijspraktijk heeft het geen enkele toegevoegde waarde. Dit zijn geen relevante nieuwe inzichten, dit zijn trivialiteiten: het is *evidentie voor het evidente*. Iedere docent, iedere onderwijsadviseur, ja zelfs de slechtst rekenende PABO-student zal zich verbijsterd afvragen of die onderzoekers niks beters

hebben te doen dan het bevestigen van wat voor de hand ligt. De stellingen ontberen empirische inhoud. Een astronoom die voorspelt dat morgen de zon weer zal opgaan, zou meteen worden ontslagen.

Ik vrees dat uw wiki vooral uit dit soort voor de hand liggende aanwijzingen zal bestaan. Ik denk daarom dat u het anders - minder receptief en minder volgzaam - moet aanpakken. U, die als consultant dag in dag uit samen met docenten aan de slag bent in de complexe hectiek van de onderwijspraktijk, u die door uw werk niet altijd de tijd heeft om de lawine van nieuwe wetenschappelijke artikelen na te pluizen, u die als doelgericht pragmatische werkzaam bent in een ambiance waar academische waarden en wetenschappelijke detaillering voorop staan, u die zelf misschien niet eens gepromoveerd bent, u kijkt te veel op naar wat de hooggeleerde onderzoekers aan gewichtige zaken laten horen, terwijl u zelf de kracht, de kennis en de expertise die u tijdens uw werk opdoet en ontwikkelt ernstig onderschat. In plaats van doelmatig alle proefschriften te vertalen in handzame vuistregels voor uw wiki, kunt u beter geheel in de geest van Pasteur uitgaan van de complexe en knellende problematiek waarmee u dagelijks te maken heeft en die u zicht geeft op de finesses die er echt toe doen. U bent veel te bescheiden; de praktijk is leidend en in plaats van een wiki voor de adviseurs zou u beter een wiki kunnen inrichten om de onderzoekers bij de les te houden. Neem een voorbeeld aan het [design-based research collectief](#), een club van kritische en verontruste onderwijsonderzoekers, die hebben geconstateerd dat zij voortdurend achter de feiten aanlopen en daarom het roer rigoureuus omgoiden. Zij prefereren het lokale bewijs boven het universele door zich te concentreren op de praktische context van het onderwijs, waar zij in nauwe en systematische samenwerking met docenten en adviseurs proberen tot gefundeerde onderwijsverbeteringen te komen. Daar is de kloof gedicht.

Ik wil u uiteraard niet ontmoedigen een wiki te maken, maar hoop dat u in staat zult zijn deze op een andere, meer effectieve manier te positioneren.

Wim Westera is natuurkundige en onderwijstechnoloog. Hij werkt aan het [Onderwijstechnologisch expertisecentrum](#) van de Open Universiteit, waar hij leiding geeft aan een groep van zestig à zeventig onderwijsontwerpers, mediaontwikkelaars en ict-ontwikkelaars.

Lees verder over evidence-based onderwijs:

- Paul Kirschner over het advies van de Onderwijsraad: [Evidence-based onderzoek. De nieuwe wonderpil?!](#)
- Pleidooi Martin Valcke vóór evidence-based ict-onderwijs: ['In Nederland gaat men een harde evaluatie uit de weg'](#)

Wim Westera: Second Life en de ondraaglijke lichtheid van het bestaan

Datum 25/04/2007 **Auteur** Wim Westera

(afb. Avatar Wim Westera)

Second Life: geen krant, weekblad of nieuwsrubriek heeft het de laatste maanden aan zich voorbij laten gaan. Enthousiasme en reserve streden om de eer, waarbij het eerste de legitimatie is voor de berichtgeving zelf en het tweede de kritische bejegening van alles wat afwijkt van het gangbare. De dubbelhartigheid tekent de verwarring: voor de zekerheid maar alle opties openhouden, we weten er niet goed raad mee. Misschien is het wel typisch Nederlands, die calculerende innovatiebereidheid gemengd met de nodige boerennuchterheid (misschien zit er handel in, maar we laten ons niet gek maken...). De reserve domineert. Ook het onderwijs laat zich niet gek maken.

Maar worden niet alle nieuwe technologieën met reserve begroet? De opkomst van het internet: 'een hype'. Short messaging service: 'onhandig gedoe'. Video-conferencing: 'onnodig'. Digitale televisie: 'weg gratis voetbal'. Navigatiesoftware: 'ik laat me niet verkeerd sturen'. En toch allemaal een behoorlijk succes.

Ik heb dan ook bewondering voor de bedrijven en instellingen die al vroeg tot Second Life zijn

toegetreten, ook al wentelen zij zich bij voorbaat in disclaimers. Zij steken in ieder geval hun nek uit en accepteren het risico over een half jaar te kijk te staan, als zou blijken dat Second Life is gestrand of uitgegroeid tot 's werelds grootste witwascircuit, pyramideschandaal of seximperium. Dat risico is aanzienlijk omdat Second Life grotendeels *user-driven* is en daarmee naast al het mooie en goede in de mens ook alle denkbare narigheid importeert. Maar als we ons daardoor zouden laten afschrikken... Niemand kan ontkennen dat vernieuwingen als de videocassette, de dvd-video en zelfs het internet hun succes in belangrijke mate te danken hebben aan het slim inspelen op de minder verheven menselijke neigingen.

De eerste keer dat ik me bij Second Life wilde melden, was ik erg onder de indruk van de levensechtheid van de omgeving. Het bleek dat ik verkeerd was verbonden: via www.secondlife.org (nu te koop) kwam ik terecht op een obscure Oost-Europese hardcore site, waar ongetwijfeld vele brave burgers (ik niet) in het geheim een tweede leven leidden, zonder te worden beperkt door de belemmeringen van goede zeden en fatsoen zoals die in het echte leven gebruikelijk heten te zijn. Vluchtgedrag, dat evengoed een vorm van zelfontplooiing kan worden genoemd en dat zich vermoedelijk niet wezenlijk onderscheidt van de motieven om het echte Second Life te bezoeken.

Maar ook het echte Second Life is in vele opzichten levensecht. Het geheim schuilt in de combinatie van drie belangrijke elementen. 1) Het is een 3D-omgeving met niet-symbolische representaties, met andere woorden: de ruimtelijke weergave sluit aan bij wat we gewend zijn en roept vergelijkbare sensaties op: *net echt*. 2) Het is een real-time multi-user omgeving waarin personen in het hier en nu worden gerepresenteerd door hun humanoïde avatar. Dit ondersteunt de sociale spanning van 'zien en gezien' worden: *net echt*. 3) Het is een 3D-tekenprogramma, waarmee het tegemoet komt aan de creatieve en expressieve drang van mensen om hun eigen leefwereld vorm te geven: *net echt*. Want in de virtuele wereld is een ding identiek aan de tekening van het ding. Wie een stoel tekent, heeft een stoel: de stoel representeert zichzelf. Met een beetje huisvlijt kun je zo je eigen imperium opbouwen, dingen maken en dingen verhandelen. En dat is ook wat er gebeurt. De ongeregelde stroom van objecten die de bewoners zelf ontwikkelen zorgt voor de organische en expansieve groei van Second Life. Met productie als basisconcept importeert Second Life als vanzelf ook markteconomische noties als eigendom, schaarste, ondernemerschap, handel en winst. Dat maakt Second Life nog echter.

Toch houdt het merendeel van de bezoekers het na één of twee keer voor gezien. Je kunt wel weer eens wat rondhangen in de fraaie bouwwerken van [IBM](#) of [Sony](#), of wat chatten over koetjes en kalfjes met de spaarzame voorbijgangers, maar je vraagt jezelf na een tijdje toch af wat je er eigenlijk komt doen. En dat is wat Second Life zo nadrukkelijk onderscheidt van een computerspel: je kunt niet winnen, althans er is geen vooraf gegeven doel dat bepalend is voor winst of verlies. Gepieker en getob over de eigen rol in Second Life is meer dan een symptoom van incidentele ledigheid, maar weerspiegelt één van de grote thema's die ook voor het echte leven gelden: Second Life weerspiegelt de immanente doelloosheid van het bestaan, zoals die door het neodarwinisme wordt beschreven.

Maar we hebben er mee leren leven. Onze nieuwsgierigheid, inventiviteit en ambitie stelt ons in staat kunstmatige doelen te formuleren die ons leven op koers houden en die ons behoeden voor verveling en apathie. Ziehier het zingevend belang van sociale cohesie, religie en cultuur. Maar ook onderwijs verschaft ons een ongeëvenaarde doelgerichtheid: het houdt ons letterlijk van de straat. En als Second Life het leven virtualiseert dan hoort daar beslist ook het onderwijs bij. Het is daarom bemoedigend dat er al [diverse onderwijsaanbieders](#) in Second Life actief zijn. Zij doen niet alleen ervaring op, maar verschaffen ook zin en betekenis aan een tweede leven. De eerste klasjes zijn al gesignaleerd. Kijk bijvoorbeeld eens naar www.sloodle.com, dat werkt aan koppelingen tussen de gangbare leermanagementsystemen en 3D-omgevingen zoals Second Life: al je leermaterialen en hulpmiddelen binnen handbereik in een massale multi-user virtuele wereld in 3D. Het ziet er naar uit dat het onderwijs er weer een zeer krachtig medium bij heeft. Juist in zijn ledigheid liggen de kansen: laten we die hang-avatars een doel geven om voor te leven! En als Second Life dan toch al een economisch systeem is, laten we er dan meteen een kenniseconomie van maken, een tweede wereld van kennis, kenniscreatie en kennisdeling: één groot educatorium. Over vijf jaar weten we niet beter.

[Wim Westera](#) is natuurkundige en onderwijstechnoloog. Hij werkt aan het [Onderwijstechnologisch expertisecentrum](#) van de Open Universiteit, waar hij leiding geeft aan een groep van zestig à zeventig onderwijsontwerpers, mediaontwikkelaars en ict-ontwikkelaars.

Wim Westera: Probleemgestuurd onderwijs

Datum 18/04/2007 Auteur Wim Westera

[\(afb. Wim Westera\)](#)

Wie te kennen geeft in het onderwijs te werken, kan meewarige blikken verwachten. Het beeld dat men van het onderwijs heeft is weinig bemoedigend: veel gedoe en weinig onderwijs.

In de media is het onderwijs steevast het zorgenkindje. Ik kan en wil er mijn ogen niet voor sluiten, maar met plaatsvervangende schaamte neem ik kennis van de over elkaar heen buitelandse ouders, scholieren, leraren, bonden, de [Onderwijsraad](#) en politici, die hun onvrede uiten over van alles en nog wat. Het lijkt één groot tranendal: leerlingen leren te weinig, de didactiek deugt niet, te weinig lessen, leraren zijn van onvoldoende niveau, te lage salarissen, te veel dropouts, slechte scores in internationaal perspectief, en ga zo maar door... Alleen een nationale inzamelingsactie ten bate van de slachtoffers van de ramp ontbreekt er nog aan. De Tweede Kamer heeft inmiddels besloten tot een parlementair onderzoek naar de onderwijsvernieuwingen van de laatste twintig jaar. Niet zozeer om de onderste steen boven te krijgen en de schuldigen – uiteindelijk toch weer diezelfde Tweede Kamer – te veroordelen, maar om 'lessen' te trekken voor de toekomst: het blijft natuurlijk onderwijs.

Ik ga niet beweren dat het met die problemen allemaal wel meevalt, maar ik vraag mij wel af hoe het toch komt dat zowel de afnemers van het onderwijs als de aanbieders klagen over de geleverde kwaliteit. Nooit zie je garagehouders, schilders of loodgieters samen met hun klanten optrekken tegen de beroerde service die zij bieden. Maar in het onderwijs blijkt de solidariteit tussen aanbieders en afnemers door de jaren heen buitengewoon lucratief. Waar zij gezamenlijk kabaal maken, reageert de overheid steevast met een bom duiten. Zo ook nu weer. De overheid erkent dat er wat moet gebeuren, want de doelstellingen aangaande de kenniseconomie lopen gevaar. Tijdens de formatie en de eerste weken van het nieuwe kabinet – altijd een goed moment om lawaai te maken – vlogen de extra bedragen voor onderwijs over de tafel. Bonden en werkgevers eisen 1,2 miljard euro extra voor het aantrekkelijker maken van het lerarenberoep. De sector lijkt weer een extra injectie tegemoet te kunnen zien.

Hoewel ik hier erg voor ben, kan ik me niet aan de indruk van een weeffout onttrekken. Zou je niet moeten concluderen dat het onderwijs structureel garen spint bij het eigen disfunctioneren? Dat is nog eens wat je probleemgestuurd onderwijs kunt noemen: een self-fulfilling prophecy. We zouden wel gek zijn om de overheid te laten weten dat we de zaken eindelijk goed op orde hebben. Vooral geen structurele oplossingen vinden, stel je voor.

Die 1,2 miljard kunnen we goed gebruiken. Maar de vraag is of de besteding aan arbeidsvoorwaarden effect sorteert. Frank Kalshoven stelt in zijn column van 31 maart 2007 in [de Volkskrant](#) dat het weggegooid geld is. Hij suggereert te investeren in e-learning technologie, omdat dan met een veel geringere investering een veelvoud aan arbeidskosten zou kunnen worden bespaard. Een technocratische visie, zoals in Aldous Huxley's *Brave New World*, die al snel vanuit allerlei kanten onder vuur werd genomen. Maar wel een waarvoor veel historische evidentie bestaat. Neem bijvoorbeeld de landbouw. Na de introductie van de mechanische ploeg in 1782 tekende zich daar aarzelend een tijdperk af van vernieuwing door een toenemend gebruik van nieuwe teeltmethoden en technologieën. Het markeerde de volwassenwording van de sector en het leidde er toe dat minder mensen meer tot stand konden brengen van een hogere kwaliteit.

Zo beschouwd loopt het onderwijs tweehonderd jaar achter bij de landbouw. Iedereen heeft wat mij betreft recht op een fatsoenlijke beloning, maar met de eenzijdige besteding aan betere arbeidsvoorwaarden lossen we het lerarentekort niet op. Als toentertijd in de landbouw was gekozen voor hogere salarissen voor de boeren, zaten we nu met een voedseltekort en een tekort aan boeren. Het lerarentekort is nijpend, maar het is ook een teken van onvolwassenheid van de sector. De urgentie te moderniseren is hoog, ondanks alle teleurstellingen en reserves. Zeker nu binnen tien jaar driekwart van de leraren met pensioen gaat, zijn investeringen nodig voor het ontwikkelen en benutten van nieuwe methoden en technologieën. Dat is net zo min een pleidooi voor vervlakking van het onderwijs als voor de docentloze school. Het is een pleidooi voor een meer professionele en technische facilitering van docenten, waardoor deze minder gedoe aan hun hoofd hebben en meer tijd

en aandacht krijgen voor het onderwijs zelf. Als het een beetje meezit, raken we als sector dan ook af van het probleemimago. Kan ik ook weer eens zonder gêne zeggen in welke sector ik werk.

Wim Westera: Nieuwer leren!

Datum 14/02/2007 Auteur Wim Westera

[\(afb. Wim Westera\)](#)

Ik ben dol op onderwijskundigen. Zij bekennen zich volledig tot het onderwijs. En ze doen dat rechtstreeks, zonder de U-bocht van een vak als wiskunde, Frans of economie waarin het onderwijs weliswaar belangrijk is, maar niet de hoofdzaak. Onderwijskundigen belichamen het onderwijs zelve. Het gebrek aan eigen domein compenseren zij met een surplus aan taalvaardigheid. De taal is hun instrument, zij hebben deze tot kunst verheven: 'activeren', 'motiveren', 'stimuleren', 'inspireren'... Onnavolgbaar in de subtiele nuances, onweerstaanbaar door de kleurrijke assonanties.

Zo ook competentiegericht onderwijs. Ik heb de fitnesses nooit helemaal doorzien, maar het blijft een prachtige vondst, want wie zou niet 'competent' willen worden? Het suggereert toch wat meer dan 'vaardigheid', dat veel weg heeft van een kunstje. "Ja dat zit zo", zeggen onderwijskundigen dan, "competenties zijn van een hogere orde, want ze omvatten kennis, vaardigheden en attitudes, die je allemaal nodig hebt om in moeilijke situaties weloverwogen beslissingen te kunnen nemen. Het gaat dus niet om geautomatiseerde handelingen."

Als wij in bomen zouden klimmen en van de ene tak naar de andere zouden slingeren (= moeilijke situatie), dan heet dat dus competent gedrag. Apen kunnen dat veel beter, haast spelenderwijs en zonder enig nadenken, maar dan heet het vaardigheid: de aap doet een kunstje, terwijl Tarzan competent is. Best verwarrend. Als ik dan denk aan de competente piloot die bij ieder bochtje bedachtzaam overweegt wat te doen, heb ik toch liever de gewoon vaardige vlieger, die haast achteloos en zonder getalm en geteem de ideale lijn neemt.

Maar goed, in de kern lijkt mij de competentiebenadering zeer waardevol. Competentiegericht onderwijs verwijst naar een geïntegreerd handelingsrepertoire en verantwoord gedrag in complexe probleemsituaties, en dat is pure winst vergeleken met het klassieke informatieoverdrachtsmodel. Heel Nederland ging dan ook voor de bijl.

De betovering lijkt inmiddels echter uitgewerkt. Onderwijskundig Nederland ligt onder vuur, nu scholieren, studenten, docenten en ouders te hoop lopen tegen het 'nieuwe leren', waartoe ook competentiegericht onderwijs wordt gerekend. Want hoe beloftevol de ideeën van het nieuwe leren ook mogen zijn, niemand kan toch bedoeld hebben dat leerlingen week in, week uit aan hun lot worden overgelaten, onvoldoende begeleiding en feedback krijgen en nauwelijks gelegenheid hebben zich te spiegelen aan inspirerende vakdocenten die als rolmodel fungeren. Eerdere pennenvruchten van de onderwijskundige nieuwlichters, zoals het Studiehuis, de Tweede Fase en de Basisvorming, waren al weinig succesvol en nu moet ook het nieuwe leren eraan geloven. Het volk mort: scholieren weten te weinig, ze kunnen niet spellen en ze kunnen niet rekenen. De slachtoffers zelf pikken het niet langer en trekken in optocht naar Den Haag om te demonstreren. Ze hebben genoeg van het zelfstandig werken, de competenties, de kringgesprekken en de zelfreflectie. Ze eisen meer lesuren. Stel je voor! Daar moest je in mijn tijd niet mee aankomen. Het moet wel bar en boos zijn dat ze vrijwillig gemengeld willen worden door het aloude systeem van frontale lessen, waarvan de werkzaamheid beperkt is.

Na de [Onderwijsraad](#) en de onderwijsbonden slaat nu ook de politiek alarm. Diezelfde politiek die in grote eensgezindheid de risicovolle onderwijsvernieuwingen heeft doorgedrukt. Men opteert voor een parlementaire enquête, het uitgelezen politieke instrument voor zelfreiniging, waarbij men overigens wijselijk de schuldvraag links laat liggen. Het broeide al langer in het onderwijs, maar door deze politieke adoptie ontstaat een sneeuwbal effect van partijen, instanties en hoogwaardigheidsbekleders die op hoge toon schande durven te spreken van de janboel die lijkt te zijn ontstaan.

Dat is voor iedereen gemakkelijk scoren, meelifkend op de golf van populistisch opportunisme. De

problemen moeten natuurlijk worden opgelost, maar we gaan nu toch niet alles terugdraaien naar een systeem dat in vele opzichten niet meer past bij de behoeften van deze tijd? We kunnen niet zonder vernieuwende impulsen. Vergeleken met sectoren als de landbouw, de industrie en de zorg is de beweeglijkheid van het onderwijs zeer beperkt. Auteurs als Tony Bates hekelen de onderwijscultuur, die nog te veel is geënt op de intuïtieve, ambachtelijke opvatting van het (premiddeleeuwse) meester-gezel model en waarin het onderwijzen meer kunst dan kunde was.

Maar er is meer onder de zon: het maatschappelijk decor is ingrijpend aan het veranderen. De leerlingen, die opgroeien met MSN, SMS, [YouTube](#), [Skype](#), gaming en iPods, mogen van het onderwijs verwachten dat het adequaat weet in te spelen op de snel veranderende menselijke leefomgeving. Ongeacht de weeffouten in het nieuwe leren is regressie wel het slechtste dat het onderwijs kan overkomen. Laten we daarom niet meehuilen met de wolven, maar laten we de fouten in de huidige vernieuwing repareren. Dat de competentiegericht lerende jeugd zijn assertiviteit toont en massaal en weloverwogen naar het Malieveld trekt, is welhaast de ultieme bevestiging van wat onderwijskundigen nastreven met competentiegericht onderwijs. Misschien hebben we een nieuwe taalkundige vondst nodig, nu de gangbare kreten besmet raken. Mijn voorzet voor een nieuwe tautologie: 'ontwikkelingsgericht leren'. Heerlijk! Ik blijf achter ze staan. Ik ben dol op onderwijskundigen.

Wim Westera: Webcolleges - de docent als veejay

Datum 10/01/2007 Auteur Wim Westera

[\(afb. Wim Westera\)](#)

Nu het internet steeds 'breder' wordt, komt er meer videomateriaal beschikbaar en lijken we eindelijk het stadium van de elektronische *page-turners* achter ons te laten. Om de prijzen van digitale camera's hoeven we het tegenwoordig niet meer te laten.

De meest in het oog springende toepassing is die van het videocollege. Zoeken op 'streaming video' leidt negen van de tien keer tot opgenomen hoorcolleges. Als dát geen flexibilisering van het onderwijs is. Geen student hoeft nog een college te missen: via het web is de hele sessie *on demand* beschikbaar. Wat een luxe. Studenten kunnen nu zonder probleem langer in bed blijven liggen. Vroeger kon je het wel vergeten: had je je verslapen, dan was je aangewezen op het collegedictaat. En dat moest je dan helemaal zelf doornemen, want het werd je niet voorgelezen...

Er gaat natuurlijk niets boven een goed college. Maar laten we wel wezen: het gros van de colleges is stomvervelend. Je gaat er naar toe uit gewoonte of vanwege je medestudenten, maar zelden met het idee dat je er iets zult horen dat niet ook in de boeken staat. Onbegrijpelijk is ook die groep studenten die wel verschijnt, maar bij wijze van stil protest demonstratief de krant gaat zitten lezen. Nee, blijf dan thuis, zou ik zeggen, het kan nu.

Als een college al niks is, dan is een opgenomen college tweemaal niks. Wat in de collegezaal nog wel aardig en overtuigend oogt, valt als registratie genadeloos door de mand. Video legt net als film en tv onverbiddelijk en haarscherp alle feilen en onvolkomenheden bloot. Kwaliteit is niet triviaal. Aan honderd jaar cinematografie kunnen we niet zomaar voorbijgaan. Televisie mag dan vaak voor pulp en oppervlakkig vermaak worden versleten, het is qua didactiek en schouwspel superieur aan verveelde docenten die hun lessen afdraaien, laat staan aan de videoregistratie daarvan. En wat de trotse bestuurders ook mogen zeggen: "jazekeer, wij nemen al onze colleges op en plaatsen deze op onze zogeheten streaming server...", zij vergeten de toevoeging dat je het college nu ook versneld kunt bekijken: twintig uur college in vijftien minuten bekeken, als dat geen doorstroombevordering is!

De hausse van videocolleges doet mij sterk denken aan de elektrificatie van het spoorwegnet. Vanaf 1920 werden onze spoorwegen voorzien van bovenleiding en werden de stoom- en diesellocomotieven vervangen door elektrische. Het moest allemaal sneller en goedkoper en dat kon men realiseren met elektrische treinen. Ze rijden sneller, behoeven minder onderhoud en vragen minder personeel (wat had je nog aan een stoker...). Operatie geslaagd zou je kunnen zeggen, maar verder veranderde er niet veel. Je kon nog steeds van A naar B reizen en ook de machinist bleef

gewoon 'zijn ding' doen: instappen en rijden maar! Dat is niet veel anders bij een videocollege: de docent blijft 'zijn ding' doen, alleen nu met een camera erbij.

Maar nieuwe technologieën maken toch ook dat niets bij het oude blijft. Zo vragen ze andere bekwaamheden. Zoals de koetsier heeft moeten leren autorijden, zal de docent zich moeten aanpassen aan de eisen van deze tijd. Inhoudelijk raffinement is niet voldoende voor een videocollege. Docenten voor de camera verlaten de beslotenheid van klas of collegezaal en komen pardoes terecht in de categorie 'bekende Nederlander'. Die publieke rol vraagt om de onvermijdelijke 'x-factor', die hen de nodige zwier verschaft om als showmaster, dramaturg, poëet en stand-up comedian voor het voetlicht te treden, om nog maar te zwijgen over het benodigde pathos en moralisme van de dominee, zoals diverse cabaretiers dat van huis uit al meekregen.

Hoe bedenkelijk men het fenomeen van de videocolleges ook mag vinden, het markeert de opmaat naar een nieuw soort docent die omringd door nieuwe technologieën studenten voorziet van rijke, indringende leerervaringen. Met een beetje fantasie groeien deze docenten uit tot de cultfiguren van de toekomst, tot de idolen van de jeugd, die als 'educatieve veejays' grote groepen deelnemers aan zich weten te binden. Daarmee zou dan ook meteen de lang gekoesterde statusverhoging van docenten een feit zijn.

Nochtans zou ik op geen enkele wijze willen suggereren dat dit beeld beantwoordt aan het toekomstideaal van ons onderwijs. Ik heb slechts willen wijzen op de problemen die ontstaan bij een klakkeloze elektrificatie van het onderwijs met instandhouding van gangbare werkwijzen.

Wim Westera: Nationaal Actieplan e-Learning: einde van innovatie?

Datum 06/12/2006 Auteur Wim Westera

(afb. Wim Westera)

Goed nieuws! Het [Nationaal Actieplan e-Learning](#) (NAP) wordt gecontinueerd. We gaan e-learning inzetten om het onderwijs eigentijdser en flexibeler te maken, zodat meer mensen in het hoger onderwijs kunnen instromen, doorstromen en uiteindelijk succesvol uitstromen.

Er is ook een keerzijde: de bestaande SURF-tenders voor innovatie en opschaling komen te vervallen. Dat betekent een grote verandering, want het NAP vraagt een heel ander type projecten (zie [bericht EduSite](#)). Kon je voorheen opschaling ook lokaal binnen één of twee opleidingen realiseren, in het NAP moet je toch al snel op nationale schaal denken. Kon je bij de innovatietender nog terecht met 'baanbrekende', risicovolle ideeën, het NAP lijkt 'innovatie' te beperken tot een haast routinematige uitrol van bewezen concepten.

OCW heeft kennelijk geen risico's willen nemen. In eerste instantie natuurlijk koppig de hand op de knip houden, en dan, na een onweerstaanbaar betoog van SURF, een schoorvoetend "nou, vooruit dan maar...". Met in het achterhoofd de angstbeelden van "woensdag gehaktdag" en de bodemloze put die het hoger onderwijs is, heeft het ministerie vermoedelijk de eisen genadeloos opgeschroefd. Het NAP staat dan ook boordevol politiek correcte geruststellingen die alle twijfels moeten wegnemen. Zo gaan we uiteraard "geen wielen uitvinden waar dat niet nodig is", gaan we "elders bestaande kennis en ervaring toepassen" en baseren we ons natuurlijk uitsluitend op "*proven models*" en "*proven technology*". Allemaal heel verstandig, want wie gaat nu zijn ogen sluiten voor wat er al beschikbaar is en werkt? Inderdaad zijn er in de loop der jaren heel wat "*proofs of concept*" opgeleverd; de meeste daarvan zijn – eerlijk is eerlijk – ongebruikt op de plank blijven liggen. Dat doet het beeld van de onderwijsinnovatie geen goed: veel zaaien, maar kennelijk weinig oogsten. Nu zien we een reactie, misschien wel een overreactie, waarin men zou kunnen lezen dat we nu zo zachtjes aan wel weten hoe het allemaal moet en dat het nu een kwestie is van simpel toepassen, implementeren, opschalen en benutten. Het doet een beetje denken aan de naïeve bewering van een eeuw geleden dat de wetenschap zo goed als 'af' was. Dat bleek bepaald niet het geval te zijn.

Met e-learning is het niet anders. We zijn op dit moment eigenlijk nauwelijks in staat om deze grootschalige flexibilisering vorm te geven. We bevinden ons nog in de eerste generatie e-learning, waar het netwerk vooral wordt gebruikt als simpel distributiekanaal voor *content* en informatie. We staan pas aan het begin als het gaat om effectieve interactie, communicatie, sociale netwerken en de transitie van een overdrachtsmodel naar een model dat lerenden relevante leerervaringen biedt.

De roep om oogsten is begrijpelijk. En natuurlijk moeten we als sector de vruchten plukken van eerdere inspanningen, al was het maar om onze belangrijkste geldschietster te laten zien dat we daadwerkelijk voortgang boeken. Maar in een wereld waarin ons wekelijks nieuwe, beloftevolle technologieën om de oren vliegen, is het een aperte denkfout te menen dat we onderhand wel genoeg weten. Het bevroren of ontmoedigen van praktijkgebonden innovatieprojecten zal ons over vier jaar ernstig bezuren.

Maar ook het oogsten zelf zal weerbarstig blijken. De implicaties van opschaling en transformatie zijn niet te onderschatten. Neem nu zoiets simpels als het digitaal portfolio: we blijken in Nederland 188 varianten te moeten onderscheiden (over wielen gesproken) en we hebben jaren nodig om ze in te voeren, althans in de lucht te brengen. Wat oogt als makkelijk scoren, kan tijdens de afrekening met onze subsidiegever wel eens ons Waterloo blijken te zijn.

Tot slot de clause van *proven technology*: wat wordt hiermee bedoeld? Bij mijn weten halen slechts weinig servers en netwerken een *uptime* van 99,9%. De boel ligt nog geregeld plat, maar het zal toch niet de bedoeling zijn e-learning als cd-rom of drukwerk uit te leveren? En wat te denken van de alomtegenwoordige MS Windows software, nog immer een notoire bron van verbazing, ongemak en ergernis bij onze eindgebruikers. Hoezo *proven technology*? Moeten we soms terug naar MS-DOS en Telnet? Wat hebben we aan een auto met houten wielen?

Als we ons aan de NAP-criteria houden, zal e-learning vooral bestaan uit de zeer betrouwbare en flexibel bruikbare pdf-jes. Hoezo flexibilisering? Is dat nu alles? De nieuwe doelgroepen die het hoger onderwijs via het NAP wil aantrekken, zullen zich verbijsterd afvragen wat wij hiermee denken aan te tonen. Moet dát nu 24 miljoen euro kosten? Laten we zo verstandig zijn een deel te oormerken voor echte innovatie. Als dat binnen de ambtelijke en bestuurlijke kaders niet mogelijk blijkt te zijn, zit er niet veel anders op dan binnen de beslotenheid van de NAP-voorstellen zelf de ruimte te zoeken voor het noodzakelijke werk dat het daglicht kennelijk niet kan verdragen.